

بررسی اثر تعدیلی دوگانگی وظیفه مدیرعامل بر رابطه بین استقلال هیئت مدیره و کیفیت کنترل داخلی

حمید رضا حبیبی^۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۹/۲۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۷/۲۵

چکیده

اثر تعدیلی دوگانگی وظیفه مدیرعامل بر رابطه بین استقلال هیئت مدیره و کیفیت کنترل داخلی، هدف تحقیق است. ابتدا به بررسی رابطه بین استقلال هیئت مدیره و کیفیت کنترل داخلی شرکت ها پرداخته شد، سپس اثر تعدیلی دوگانگی وظیفه مدیرعامل بر این ارتباط. هم چنین، اثر متغیرهای اندازه حسابرس، اندازه هیئت مدیره، سهامداران خرد، زیان شرکت، اندازه شرکت، اهرم مالی و سودآوری در مدل رگرسیونی کنترل شد. ۱۵۳ شرکت مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. نتیجه اینکه: بین استقلال هیئت مدیره و کیفیت کنترل داخلی شرکت رابطه وجود دارد و دوگانگی وظیفه مدیر عامل دارای اثر تعدیلی بر رابطه بین استقلال هیئت مدیره و کیفیت کنترل داخلی شرکت است.

واژه‌های کلیدی: دوگانگی وظیفه مدیر عامل، استقلال هیئت مدیره، کیفیت کنترل داخلی، مدل رگرسیون، بورس اوراق بهادار.

طبقه بندی JEL: I22، M42، M41

^۱ گروه حسابداری، واحد شهرری، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول): hamidreza.habibi@iau.ir

۱- مقدمه

کیفیت کنترل های داخلی تأثیر مثبتی بر تصمیم گیری های مدیریت دارد، زیرا از طریق فراهم سازی اطلاعات به موقع از وضعیت مالی شرکت و حذف موانع بین چرخه های حسابداری، تصمیم گیری مدیران را بهبود می بخشد. اهمیتی که به کیفیت کنترل داخلی داده می شود از این واقعیت ناشی می شود که این یک عامل اساسی برای دستیابی به کیفیت گزارشگری مالی خوب است (قربانی، ۱۳۹۹). کیفیت کنترل داخلی می تواند کیفیت تصمیم های مرتبط با مالیات را افزایش داده و با کاهش عدم تقارن اطلاعاتی، هماهنگی اطلاعات را بین واحدهای تجاری مختلف بهبود دهد و در نهایت باعث کارآمدی برنامه های شرکت شده و به شرکت در راستای عملکرد بهتر کمک کند (بجستان زاده و همکاران، ۱۳۹۹). همچنین کیفیت کنترل داخلی میتواند تحت تأثیر ویژگیهای شرکت، کیفیت حسابرسی و نظارت شرکتها باشد. استقرار سیستم مناسب کنترل داخلی در شرکتها منجر به ارتقای پاسخگویی و شفافیت مالی خواهد شد. همچنین شرکتها برای گزارشگری کنترل داخلی انگیزه اقتصادی دارند و مطالعات نشان داده که کنترل داخلی هزینه های نمایندگی را کاهش می دهد. این یافته ها بر این فرض مبتنی است که تهیه اطلاعات اضافی برای کارگزار (سهامداران) در مورد رفتار نماینده (مدیریت) عدم تقارن اطلاعاتی و ریسک سرمایه گذار را کاهش و محافظه کاری را افزایش داده و این خود منجر به کاهش هزینه سرمایه می شود (طاهری و دولتی، ۱۳۹۹). اعضای هیأت مدیره عناصر اصلی حاکمیت شرکتی هستند که مسئول نظارت بر کیفیت، یکپارچگی گزارشات مالی و کنترل مدیران ارشد به عنوان نماینده سهامداران، هستند در این ارتباط استقلال هیأت مدیره بعنوان عامل مهمی بر توانایی آنها بر نظارت مدیران شرکتی موثر است هیأت مدیره به عنوان یکی از ارکان حاکمیت شرکتی، مهمترین عامل در کنترل و نظارت بر مدیریت شرکت و محافظت از منافع سهامداران قلمداد می شود (خلیف و ساماها^۱، ۲۰۱۹).

بنابراین، مساله مهمی که در این پژوهش بدان پرداخته شده است بررسی سوالات زیر می باشد:

- آیا بین استقلال هیئت مدیره و کیفیت کنترل داخلی شرکت رابطه معناداری وجود دارد؟
- آیا دوگانگی وظیفه مدیرعامل دارای اثر تعدیلی بر رابطه بین استقلال هیئت مدیره و کیفیت کنترل داخلی شرکت می باشد؟

۲. مبانی نظری

ساختارهای حاکمیت شرکتی چند بعدی هستند. هر یک از ابعاد ممکن است جایگزین یا مکمل یکدیگر باشند تا ساختار حاکمیتی مطلوبی را شکل دهند (چن لین^۲ و همکاران، ۲۰۱۱). یک جریان مطالعات حاکمیت شرکتی اندازه های چند بعدی حاکمیت شرکتی را برای حصول رابطه با سایر عوامل مانند عملکرد، محتوای اطلاعاتی سود، مدیریت سود، تجدید ارائه و به کار می برند. به عنوان مثال، دی^۳ (۲۰۰۵) مجموعه جامعی از دوازده ویژگی حاکمیت

^۱ Khlif & Samaha

^۲ Lin

^۳ De

شرکتی را برای اندازه‌گیری ابعاد مختلف حاکمیت شرکتی مورد مطالعه قرار داد و نتایج او نشان می‌دهد که ترکیب و کارکرد اعضای هیأت مدیره، کارایی کمیته حسابرسی و دوگانگی وظیفه مدیر عامل به طور معنی‌داری با اعتبار گزارشگری مالی در شرکت‌های با هزینه‌های نمایندگی بالا رابطه دارد. (روحیاتی و سوریپتو^۱، ۲۰۲۱).

مروری بر ادبیات حاکمیت شرکتی چند ویژگی را نشان می‌دهد که انتظار می‌رود بر درک سهامداران از قابلیت اتکای سودها به دلیل نقش آنها در افزایش درستی فرآیند گزارشگری مالی اثر بگذارد. ویژگیهای مذکور عبارتند از: تمرکز مالکیت، اتکای بر بدهی، استقلال هیأت مدیره، مالکیت نهادی، استقلال و صلاحیت کمیته حسابرسی، مالکیت مدیریت و مالکیت اعضای غیرموظف هیأت مدیره، نفوذ مدیر عامل، اندازه هیأت مدیره، دوگانگی وظیفه مدیر عامل و مدت زمان تصدی مدیرعامل در هیأت مدیره (حسینی و گواه، ۱۴۰۰). همچنین در اصول منتشر شده در مورد ویژگی‌های هیأت مدیره توسط سازمان همکاریهای اقتصادی و توسعه در مورد استقلال هیأت مدیره آمده است: باید به تعداد کافی اعضای غیرموظف در هیأت مدیره منصوب شود که بتوانند در زمینه‌هایی که امکان بالقوه تضاد منافع وجود دارد قضاوت مستقل ارائه کنند. مثال‌هایی از چنین مسئولیت‌های کلیدی عبارتند از تضمین سلامت گزارشگری مالی و غیر مالی، بررسی معاملات با اشخاص غیر وابسته، معرفی نامزدهای عضویت در هیأت مدیره و مدیران اجرایی اصلی و تصمیم‌گیری در مورد حق الزحمه هیأت مدیره (دومهری و مهدوی، ۱۴۰۰). امروزه یکی از مهمترین علل اثربخشی هیئت مدیره ها را باید در ترکیب آنان و ویژگی‌های منتسب به آنان شامل اندازه، استقلال اعضا، تعداد عضویت اعضا در سایر تیم‌ها، ساختار جنسیتی ترکیب هیئت مدیره، متوسط سنی ترکیب و مواردی از این قبیل جستجو نمود. از منظر ون دروال و اینگلی^۲ (۲۰۰۳). توانایی هیئت مدیره به عنوان یک مکانیسم نظارتی اثربخش به استقلال آن از مدیریت بستگی دارد. منظور از استقلال هیئت مدیره، تعداد مدیران غیراجرایی است که ارتباطی با شرکت ندارند به جز نقش مدیر. یک مدیر غیراجرایی به عنوان مدیری تعریف می‌شود که در فعالیتهای تجاری شرکت استخدام نشده است و نقش آن کمک به افراد برون سازمانی و نظارت بر هیئت مدیران است. انتظار می‌رود مدیر غیر اجرایی که کاملاً مستقل از مدیریت است، در نظارت بر مدیریت، بیشترین حمایت را از سهامداران ایفا کند (دیویدسون^۳ و همکاران، ۲۰۰۵). بنابراین از دیدگاه تئوری نمایندگی، حضور مدیران غیرموظف (غیر اجرایی) مستقل در هیئت مدیره شرکت‌ها و عملکرد نظارتی آنها به عنوان افرادی مستقل به کاهش تضاد منافع موجود میان سهامداران و مدیران شرکت در جلسات هیئت مدیره، کمک شایان توجهی کند. مدیران غیرموظف (غیر اجرایی) با دیدگاهی حرفه‌ای و بی طرفانه در مورد تصمیم‌گیری‌های مدیران مذکور به قضاوت می‌نشینند. بدین ترتیب، هیئت مدیره شرکت با دارا بودن تخصص، استقلال و قدرت قانونی لازم، یک سازو کار بالقوه توانمند شرکت به حساب می‌آید (ماراچی^۴ و همکاران، ۲۰۰۴).

استقلال هیئت مدیره بر این فرض بنیانگذاری شده است که مدیران خارج سازمان بسیار هوشیارتر و حساس‌تر از مدیران داخلی هستند زیرا:

¹ Rohyati & Suripto

² Van Der Walt & Ingley

³ Davidsona

⁴ Marrakchi

- مدیران خارج سازمان بر روی عملکرد مالی تمرکز می کنند که جزء اصلی و مرکزی نظارت می باشد.
- مدیران خارج سازمان بیشتر از مدیران داخلی مدیرعامل را بخاطر عملکرد ضعیف منفصل می کنند.
- مدیران خارج سازمان، انگیزه ای برای حفظ شهرت و معروفیت های شخصی به عنوان مدیران مستقل از طریق مدیریت نظارتی هوشیارانه دارند (پورفلاح و ابراهیمی، ۱۳۹۸).

بنابراین می توان بیان نمود که استقلال هیئت مدیره یکی از ساز و کارهای مهم حاکمیت شرکتی تلقی می شود و نقش مهمی در بهبود شاخص های مختلف مالی و عملیاتی شرکت و افزایش پاسخگویی ایفا می کند. هیئت مدیره مستقل می تواند با درک درست نقش نظارتی خود، سلامت مالی را به ارمغان آورده و مانع تضاد منافع بین بازیگران نظام حاکمیت شرکتی شوند. کنترل داخلی یکی از ارکان سازمانهای امروزی است و شناخت متقابل کارکردها و نیازهای کارکنان کنترل داخلی و مدیران سطوح مختلف سازمان از یکدیگر سازمان را در رسیدن به اهدافش یاری می کند. بسیاری از مدیران هنوز به کنترل داخلی به صورت سنتی نگاه کرده و اطمینان چندانی به نقش و اهمیت آن در سازمان ندارند در حالی که تحولات زیادی در کارکردها و نقش سازمانی کنترل داخلی به وجود آمده است (خلیف و ساماها، ۲۰۱۹). هر یک از قسمتهای یک سازمان در جهت اثربخشی و کارائی نیاز به ویژگی هائی در محیط فعالیت خود دارد. تعاملات و روابط حرفه ای حسابرسان داخلی، به عنوان یکی از قسمتهای مهم سازمان، با سایر مدیران، عامل مهمی در جهت نیل به اهداف کنترل داخلی و در مرحله بعد بهره مند شدن سازمان از آن است. حسابرسان داخلی و مدیران قسمتهای مختلف سازمان باید به دقت از وظائف و کارکردها و منافع متقابل همدیگر آگاهی داشته باشند. حسابرسان داخلی باید منطبق با استانداردهای حرفه عمل کرده و همواره در حفظ استقلال نسبی و بی طرفی خود بکوشند. محدوده فعالیتها، روشها و وظایف کنترل داخلی در سازمان و چگونگی گزارشگری آن باید به روشنی مشخص بوده و افراد و گروه های ذیصلاح دائماً عملکرد کنترل داخلی را مورد ارزیابی قرار دهند. مدیران سازمان نیز باید از نتایج فعالیت های کنترل داخلی در جهت بهبود سازمان و اصلاح عملکردها استفاده کنند (ملکی^۱ و همکاران، ۲۰۲۰). این وظیفه جدید در کنار همان کارکرد قدیمی یعنی جست جو و کشف تقلب، صورت می گیرد. به عبارتی دیگر، دامنه فعالیت آنها به مراتب از فضای کنترل مالی و نقش مباشرتی سنتی فراتر رفته است. از این زمان حسابرسان داخلی هم موقعیت موجود را درک کرده و تصمیم گرفتند از نقش حمایتی خود فراتر رفته و نقش پویاتر و اساسی تری در ساختار مدیریت داشته باشند و خدمات متنوعی را ارائه دهند. مدیریت نیز به گسترش خدمات ارائه شده از سوی آنها واکنش خوبی نشان داد و حسابرسان داخلی نقش و اهمیت بیشتری در بهبود عملیات سازمان پیدا کردند. باتوجه به مطالب فوق می توان نتیجه گرفت که مدیران باید از کارکردهای قسمتهای مختلف سازمان آگاهی داشته باشند تا خواستها و نیازهای مختلف اجرائی و اطلاعاتی خود را از آنها مطالبه کرده و قسمتها را مورد ارزیابی قرار دهند. کنترل داخلی یکی از ارکان مهم هر سازمان پیشروئی است که می خواهد در محیط تجاری رقابتی و رو به گسترش امروزی با موفقیت به پیش برود (پانگ^۲، ۲۰۲۱). کنترل داخلی دارای کارکردهای زیادی است و دستیابی آن به اهدافش و به بیان دیگر، برخورداری از یک کنترل

¹ Maleki² Pang

داخلی اثربخش، کمک شایانی است به سازمان در راه دستیابی به اهداف خود. کنترل داخلی به عنوان یکی از ارکان سازمان بوده و در چارچوب تعریف شده جدید خود برای اثر بخشی دارای ویژگی هائی است که شناخت این ویژگیها از یک طرف به مدیران در راه ایجاد یک تعامل سازنده کمک می‌کند و از طرف دیگر، حسابرسان داخلی را متوجه وظائف و حدود و اختیارات خود می‌سازد. کنترل داخلی باید از جایگاه سازمانی متناسب با انتظارات مدیریت که تامین کننده استقلال و بی طرفی آن باشد، برخوردار بوده و عملیات خود را بدون جانبداری و اغماض انجام دهد (پانگ، ۲۰۲۱). اهداف و شرح کاری و محدوده عملیات کنترل داخلی باید توسط مدیریت ارشد و با توجه نوع فعالیت های سایر قسمتهای سازمان تعیین و به کلیه قسمتهای سازمان معرفی و ارائه شود. آنها باید افرادی با تجربه و دانش کافی بوده به صورتی که قابلیت بالائی در درک فرایندها و شناخت و اصلاح سیستم ها داشته باشند. حمایت کافی مدیران باید پشتوانه محکمی برای ضمانت اجرائی گزارشها، پیشنهادهای و نتایج حاصل از رسیدگی باشد. مدیران سطوح مختلف و حسابرسان داخلی باید با درک متقابل وظائف یکدیگر در ایجاد شناخت متقابل و روابط کاری صمیمانه تلاش کنند. مدیرانی که می‌خواهند کنترل داخلی اثربخشی در اختیار داشته باشند باید همواره نسبت به ارزیابی قسمت کنترل داخلی حساس بوده و در جهت تقویت آن و بر طرف ساختن نقاط ضعف اقدام کنند (دستورالعمل سازمان بورس اوراق بهادار تهران، ۱۳۹۱).

۳. پیشینه تحقیق

طاهری و دولتی (۱۳۹۹) به بررسی تاثیر کیفیت کنترل داخلی بر خطای ارزشیابی سهام پرداختند. در نهایت نتایج نشان داد که کیفیت کنترل داخلی بر خطای ارزشیابی سهام تاثیر معناداری نداشته است. امینی و نوروزی (۱۳۹۹) به بررسی تاثیر هیئت مدیره بر حق الزحمه حسابرس با نقش دوگانگی وظیفه مدیرعامل پرداختند. نتایج فرضیه اول تحقیق حاکی از آن است که دوگانگی وظیفه مدیرعامل بر ارتباط بین نسبت اعضای مستقل هیئت مدیره بر حق الزحمه حسابرسی تاثیرگذار است. همچنین نتایج فرضیه دوم نشان دهنده آن است که اثربخشی کمیته حسابرسی بر ارتباط بین نسبت اعضای مستقل هیئت مدیره بر حق الزحمه حسابرسی تاثیرگذار است.

مینا جامی، نعمتی و شمس (۱۴۰۰) به بررسی رابطه پاداش مدیران، دوگانگی مدیر عامل و ضعف کنترل داخلی سازمانی بر حق الزحمه حسابرسی پرداختند. تاریخ نشان داده که رابطه مثبت و معنا داری بین لگاریتم طبیعی پاداش مدیران و سطح حق الزحمه حسابرسی شرکت وجود دارد و از طرف دیگر رابطه معناداری بین نقش دوگانگی مدیر عامل و ضعف کنترل های داخلی با میزان حق الزحمه حسابرسی وجود ندارد.

پورفلاح و ابراهیمی (۱۳۹۸) به بررسی ارتباط پویا بین دوگانگی وظیفه مدیرعامل و عملکرد شرکت: نقش تعدیل گر استقلال هیئت مدیره در شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران پرداختند. نتایج به دست آمده در این پژوهش نشان داد ارتباط پویا بین دوگانگی وظیفه مدیرعامل و عملکرد شرکتی منفی است. علاوه بر این، تعامل دوگانگی وظیفه مدیرعامل و استقلال هیئت مدیره به طور مثبت با عملکرد شرکت در ارتباط است.

اسکندری و ناظمی (۱۳۹۶) به بررسی رابطه میان دوگانگی وظیفه مدیر عامل، استقلال هیئت مدیره و مالکیت نهادی سهام (کارهای راهبری شرکتی) با مضیقه مالی در شرکتهای با فن آوری بالا پرداختند. نتایج نشان می‌دهد که راهبری شرکتی بر مضیقه مالی پیش از ورشکستگی در شرکتهای مدرن تاثیر مستقیم و معنی داری دارد.

سرایي و ایمنی (۱۳۹۶) به بررسی رابطه استقلال هیئت مدیره، سهامداران نهادی، دوگانگی وظیفه مدیرعامل و حق الزحمه خدمات حسابرسي پرداختند. نتایج بیانگر آن است که بین درصد استقلال هیئت مدیره و سهامداران نهادی با حق الزحمه خدمات حسابرسي رابطه منفی و معناداری وجود دارد. همچنین نتایج نشان داد که بین دوگانگی وظیفه مدیرعامل و حق الزحمه خدمات حسابرسي رابطه منفی و معناداری وجود دارد.

رضایی و غلامرضا پور (۱۳۹۶) به بررسی تاثیر اندازه هیئت مدیره و دوگانگی وظیفه مدیرعامل بر مربوط بودن ارزش اطلاعات حسابداری پرداختند. یافته های بدست آمده حاکی از آن است که بین اندازه هیئت مدیره و دوگانگی وظیفه مدیرعامل با مربوط بودن ارزش اطلاعات حسابداری رابطه معناداری وجود ندارد.

خلیف و ساماها (۲۰۱۹) به بررسی اثر تعدیلی دوگانگی وظیفه مدیرعامل بر رابطه بین استقلال هیئت مدیره و کیفیت کنترل داخلی پرداختند. برای این منظور شرکتهای مصری در دوره زمانی بین سال های ۲۰۰۷ الی ۲۰۱۰ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. یافته های این مطالعه نشان می‌دهد که استقلال هیئت مدیره دارای اثر مثبت و معناداری بر کیفیت کنترل داخلی شرکتهای نمی باشد. اما زمانی که اثر تعدیلی دوگانگی وظیفه مدیرعامل بر این ارتباط مورد سنجش قرار گرفت، این ارتباط مثبت و معنادار شد. در نهایت آنها نتیجه گرفتند که دوگانگی وظیفه مدیرعامل دارای نقش حاکمیتی بوده و می‌تواند موجب تضعیف در ارتباط بین استقلال هیئت مدیره و کیفیت کنترل داخلی شرکتهای مصری شود.

رشید (۲۰۱۸) به بررسی استقلال هیئت مدیره بر عملکرد شرکت پرداخت. این مطالعه مشارکت در زمینه فعالیت ها و افزایش دانش در سطح شرکت های مختلف در زمینه فعالیت های اقتصادی در بازار را مورد بررسی قرار می‌دهد با استفاده از داده هایی از ۱۳۵ شرکت لیست شده نتایج نشان داد استقلال هیئت مدیره بر عملکرد شرکت تاثیر ندارد.

وانگ و هوانگ^۱ (۲۰۱۷) به بررسی تاثیر کیفیت کنترل داخلی در گردش مالی CFO پرداختند. نتایج نشان داد که شرکت های با کنترل داخلی کمتر برای پایان دادن به ریز فعالیتهای مالی خود مستعدتر هستند. همچنین، شرکت های با کنترل داخلی کمتر، سود با کیفیت پایین تری خواهند داشت.

سیمپسون و گلاسون^۲ (۲۰۱۶) به بررسی ارتباط بین ضعف کنترل های داخلی و گزارشگری مالی متقلبانه با تأکید بر کیفیت حسابرسي پرداختند. نتایج نشان میدهد که بین ضعف کنترل های داخلی و گزارشگری مالی متقلبانه ارتباط مستقیم و معناداری وجود دارد ولی کیفیت حسابرسي هیچ گونه تاثیری بر ارتباط بین ضعف کنترل های داخلی و گزارشگری مالی متقلبانه ندارد.

¹ Wang & Huang² Simpson & Gleason

علی کرلو، شاه ولی زاده (۱۴۰۱) در مورد رقابت بازار محصول بر اساس شاخص هیرفندال - هیرشمن و شاخص لرنر تعدیل شده بر کیفیت کنترل داخلی پرداختند و آنرا به اثبات رسانند، نقش اجتماعی هیئت مدیره بر اساس ویژگی استقلال هیئت مدیره و دوگانگی وظیفه مدیر عامل بر کیفیت کنترل داخلی تأثیر دارد.

کامارودین^۱ و همکاران (۲۰۱۵) به بررسی ارتباط بین سطح افشای اطلاعات کنترل داخلی و کیفیت سود پرداختند. نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده ها نشان می‌دهد بین سطح افشای اطلاعات کنترل داخلی و کیفیت سود ارتباط مثبت (مستقیم) وجود دارد.

مهدی ذوالفقاری و سیدعلی واعظ و محمد خدامرادی (۱۴۰۰) به بررسی و ارائه الگوی تأثیر ارتباطات سیاسی و حاکمیت شرکتی بر عملکرد بانکها در شرایط بروز بحرانهای مالی پرداختند. یافته های پژوهش بیان داشت که در شرایط بحرانهای مالی، ارتباطات سیاسی بر نرخ بازده دارائیه‌ها و نسبت کیوتوبین بانکهای نمونه، تأثیر منفی و معنادار و در شرایط بحرانهای مالی، حاکمیت شرکتی بر نرخ بازده دارائیه‌ها و نسبت کیوتوبین بانکهای نمونه، تأثیر مثبت و معناداری دارد.

مسعود سعیدیان و پرویز سعیدی و روح اله سمیعی و مجید اشرفی (۱۳۹۹) نقش واسطه گری کارآفرین در حکمرانی شرکتی و بهبود عملکرد مالی را بررسی کردند. نتایج نشان داد حاکمیت شرکتی بر عملکرد شرکتها به طور معناداری مثبت بوده است. همچنین رابطه مثبت و معناداری بین حاکمیت شرکتی و نقش واسطه گری کارآفرینی در قالب فعالیت نوآورانه و ریسک پذیری تأیید شده است.

حامی فلاح حمیدی، خسرو فغانی ماکرانی، علی ذبیحی (۱۴۰۰) ارتباط بین قدرت و بیش اطمینانی مدیران و گزارشگری متقلبانه را بررسی کردند. نتایج حاصل از آزمون فرضیه های پژوهش حاکی از آن بود که بین قدرت مدیران و گزارشگری متقلبانه رابطه معناداری وجود ندارد. با این حال بین بیش اطمینانی مدیران و گزارشگری متقلبانه رابطه معناداری مشاهده شد.

۴. فرضیه‌های تحقیق

بین استقلال هیئت مدیره و کیفیت کنترل داخلی شرکت رابطه معناداری وجود دارد.
دوگانگی وظیفه مدیرعامل دارای اثر تعدیلی بر رابطه بین استقلال هیئت مدیره و کیفیت کنترل داخلی شرکت می‌باشد.

۵. روش شناسی

جامعه مطالعاتی تحقیق شامل کلیه شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران برای دوره زمانی سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۳۹۹ می‌باشد، حجم نمونه با استفاده از روش غربالگری و با حذف سیستماتیک شرکت هایی که فاقد شرایط زیر باشند، بدست آمد در نهایت ۱۵۳ شرکت باقیمانده برای انجام آزمون انتخاب شده‌اند.

¹ Kamarudin

- (۱) تعداد شرکت های که بعد از سال ۱۳۹۴ از بورس حذف یا وارد شدند.
- (۲) تعداد شرکت هایی که طی بازه ۱۳۹۴-۱۳۹۹ توقف معاملاتی ۳ ماهه داشتند.
- (۳) تعداد شرکت هایی که عضو بخش مالی و خدماتی و بیمه و بانک ها و هلدینگ و... بوده اند.
- (۴) تعداد شرکت هایی که پایان سال مالی آن ها منتهی به ۱۲/۲۹ نبوده است.
- (۵) تعداد شرکت هایی که اطلاعات مورد نیاز آنها در بازه زمانی در دسترس نبوده یا ناقص بوده است.

۶. متغیرها و مدل های رگرسیونی

۶-۱. مدل آزمون فرضیه اول

در فرضیه اول پژوهش به بررسی رابطه بین استقلال هیئت مدیره و کیفیت کنترل داخلی شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران پرداخته شده است که برای بررسی این فرضیه و به پیروی از خلیف و ساماها (۲۰۱۷) از مدل رگرسیونی لجستیکی بهره گرفته شده است. در صورتی که ضریب (β_1) در این مدل معنادار باشد می توان نتیجه گرفت که فرضیه اول پژوهش مورد تایید قرار گرفته است و متغیرهای به شرح زیر می باشد:

متغیر وابسته: کیفیت کنترل داخلی (ICQ)

برای اندازه گیری کیفیت کنترل داخلی متغیر دوگانه تعریف می شود که اگر شرکت در دوره جاری دارای ضعف در کنترل های داخلی نباشد عدد یک و در غیر این صورت صفر در نظر گرفته می شود.

متغیر مستقل: استقلال هیئت مدیره (IND)

متغیر مستقل در پژوهش حاضر استقلال هیئت مدیره شرکتهاست که برای اندازه گیری آن و به پیروی از خلیف و ساماها (۲۰۱۷) از نسبت مدیران غیرموظف به کل اعضای هیئت مدیره شرکت در پایان سال مالی استفاده شده است.

متغیر تعدیل گر: دوگانگی وظیفه مدیرعامل (DUAL)

متغیر تعدیل گر در پژوهش حاضر دوگانگی وظیفه مدیرعامل شرکتهاست که برای اندازه گیری آن و به پیروی از خلیف و ساماها (۲۰۱۷) از متغیر دوگانه استفاده شده است. به این ترتیب که اگر مدیرعامل عضو هیئت مدیره باشد عدد یک و در غیر این صورت صفر در نظر گرفته می شود.

متغیرهای کنترلی:

به پیروی از خلیف و ساماها (۲۰۱۷) اثر برخی از ویژگی های مالی و حسابداری در مدل های رگرسیونی کنترل شده است که در ادامه به تعریف آنها پرداخته می شود:

- اندازه حسابرس (ASIZE): متغیر دوگانه که وقتی شرکت از سوی سازمان حسابرسی یا شرکتهای حسابرسی معتمد بورس که رتبه الف دارند، شود عدد یک و در غیر این صورت صفر در نظر گرفته می شود.
- اندازه هیئت مدیره (BSIZE): برابر است با تعداد کل اعضای هیئت مدیره شرکت در پایان سال مالی.

- سهامداران خرد (FF): برابر است با نسبت سهام تحت تملک سهامداران خرد به کل سهام شرکت در پایان سال مالی که برای اندازه‌گیری آن از قسمت سایر سهامداران یادداشت‌های توضیحی استفاده می‌شود.
- زیان شرکت (LOSS): متغیر دوگانه که وقتی شرکت در دوره جاری گزارش زیان کرده باشد عدد یک و در غیر این صورت صفر در نظر گرفته می‌شود.
- اندازه شرکت (SIZE): برابر است با لگاریتم طبیعی ارزش تراز نامه ای کل دارایی‌های شرکت در پایان سال مالی
- اهرم مالی (LEV): برابر است با نسبت کل بدهی‌های دفتری به ارزش ترازنامه ای کل دارایی‌های شرکت در پایان سال مالی.
- سودآوری (ROA): برابر است با نسبت سود خالص به ارزش تراز نامه ای کل دارایی‌های شرکت در پایان سال مالی.

۲-۶. مدل آزمون فرضیه دوم

در فرضیه دوم پژوهش به بررسی اثر تعدیلی دوگانگی وظیفه مدیرعامل بر رابطه بین استقلال هیئت‌مدیره و کیفیت کنترل داخلی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران پرداخته شده است که برای بررسی این فرضیه و به پیروی از خلیف و ساماها (۲۰۱۷) از مدل رگرسیونی لجستیکی دیگری بهره گرفته شده است. در صورتی که ضریب (β_3) در این مدل معنادار باشد می‌توان نتیجه گرفت که فرضیه دوم پژوهش نیز مورد تایید قرار گرفته است.

۷. تجزیه و تحلیل داده‌ها

۷-۱. آمار توصیفی

جدول شماره ۱، آماره‌های توصیفی متغیرهای تحقیق در طی دوره مورد بررسی را نشان می‌دهد. با توجه به اینکه تعداد ۱۵۳ شرکت در دوره زمانی ۶ ساله بین سال‌های ۱۳۹۳ الی ۱۳۹۸ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج به دست آمده در بخش آمار توصیفی نشان می‌دهند که ۸۱ درصد شرکت‌های نمونه در دوره بررسی دارای کیفیت کنترل داخلی بوده‌اند. هم‌چنین، استقلال هیئت‌مدیره نشان می‌دهد که ۵۸ درصد اعضای هیئت‌مدیره شرکت‌ها را مدیران غیرموظف تشکیل می‌دهند که این رقم به ۱۰۰ درصد هم رسیده است. ضمن اینکه دوگانگی وظیفه مدیرعامل در حدود ۶ درصد شرکت‌های نمونه در دوره بررسی وجود داشته است. اما یافته‌های مربوط به متغیرهای کنترلی نشان می‌دهند که ۶۹ درصد شرکت‌های نمونه در دوره بررسی از خدمات سازمان حسابرسی با شرکت‌های حسابرسی معتمد بورس که دارای رتبه الف بوده‌اند، بهره گرفته‌اند. اندازه هیئت‌مدیره شرکت‌ها نیز به طور متوسط ۵ نفر است که به ۷ نفر در بالاترین مقدار و ۳ نفر در پایین‌ترین مقدار رسیده است. علاوه بر این، سهامداران خرد بیش از ۳۳ درصد سهام شرکت‌ها را در اختیار دارند که این رقم به بیش از ۸۹ درصد هم

رسیده است. از بین شرکت‌های نمونه بیش از ۹ درصد آنها در دوره بررسی گزارش زیان داشته‌اند و اندازه شرکت‌ها دارای متوسط ۱۴ می باشد که بزرگ‌ترین و کوچک‌ترین شرکت‌ها به ترتیب دارای اندازه‌های ۲۰ و ۱۱ می باشند. اهرم مالی نشان می‌دهد که شرکت‌ها به طور متوسط ۵۳ درصد کل دارایی‌های ترازنامه‌ای خود بدهی دارند که بالاترین رقم به دست آمده بیش از ۹۸ درصد بوده که نشان از ریسک بالای شرکت دارد. ضمن اینکه حداقل این متغیر تنها یک درصد بدهی نسبت به کل دارایی‌های ترازنامه‌ای را نشان می‌دهد. در نهایت، سودآوری شرکت‌ها در دوره بررسی به طور میانگین ۱۲ درصد کل دارایی‌های ترازنامه‌ای آنها بوده که بالاترین مقدار به دست آمده بیش از ۶۰ درصد و پایین‌ترین آن زیان ۲۹ درصدی نسبت به کل دارایی‌های ترازنامه‌ای شرکت را نشان می‌دهد. به این ترتیب داریم:

جدول ۱- آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیر	نماد	میانگین	میان	حداکثر	حداقل	انحراف معیار
کیفیت کنترل داخلی	ICQ	۰/۸۱۰۴۵۸	۱/۰۰۰۰۰۰	۱/۰۰۰۰۰۰	۰/۰۰۰۰۰۰	۰/۳۹۲۱۵۳
استقلال هیئت‌مدیره	IND	۰/۵۸۵۰۴۰	۰/۶۰۰۰۰۰	۱/۰۰۰۰۰۰	۰/۲۰۰۰۰۰	۰/۱۷۹۵۱۷
دوگانگی وظیفه مدیرعامل	DUAL	۰/۰۵۹۹۱۳	۰/۰۰۰۰۰۰	۱/۰۰۰۰۰۰	۰/۰۰۰۰۰۰	۰/۲۳۷۴۵۵
اندازه حسابرسی	ASIZE	۰/۶۹۴۹۸۹	۱/۰۰۰۰۰۰	۱/۰۰۰۰۰۰	۰/۰۰۰۰۰۰	۰/۴۶۰۶۶۳
اندازه هیئت‌مدیره	BSIZE	۵/۰۱۸۵۱۹	۵/۰۰۰۰۰۰	۷/۰۰۰۰۰۰	۳/۰۰۰۰۰۰	۰/۲۳۵۱۰۲
سهامداران خرد	FF	۰/۳۳۸۳۰۸	۰/۳۱۲۳۰۰	۰/۸۹۶۶۰۰	۰/۰۰۰۱۰۰	۰/۱۹۳۶۸۵
زیان شرکت	LOSS	۰/۰۹۱۵۰۳	۰/۰۰۰۰۰۰	۱/۰۰۰۰۰۰	۰/۰۰۰۰۰۰	۰/۲۸۸۴۸۱
اندازه شرکت	SIZE	۱۴/۵۵۱۹۱	۱۴/۴۱۲۸۷	۲۰/۱۸۳۳۹	۱۱/۱۱۶۰۲	۱/۵۰۸۶۹۶
اهرم مالی	LEV	۰/۵۳۵۶۷۳	۰/۵۴۴۵۱۹	۰/۹۸۶۷۶۰	۰/۰۱۲۷۳۳	۰/۱۹۱۶۶۹
سودآوری	ROA	۰/۱۲۳۱۵۷	۰/۱۰۲۶۵۸	۰/۶۰۳۴۹۳	-۰/۲۹۷۷۲۹	۰/۱۳۰۰۵۹

منبع: یافته‌های پژوهشگر

جدول ۱ نشان می‌دهد در بخش آمار توصیفی ۸۱٪ شرکت‌های نمونه در دوره بررسی دارای کیفیت کنترل داخلی هستند.

۷-۲. آمار استنباطی

۷-۲.۱. مانایی متغیرهای پژوهش

به منظور بررسی مانایی متغیرهای تحقیق از آزمون دیکی فولر تعمیم یافته (نوع فیشر) استفاده شده است که در جدول ۲ آمده است:

جدول ۲- نتایج آزمون مانایی متغیرهای پژوهش

متغیر	نماد	آماره دیکی فولر	سطح معناداری
کیفیت کنترل داخلی	ICQ	-۲۳/۹۴۷۷۹	۰/۰۰۰۰
استقلال هیئت مدیره	IND	-۱۷/۵۳۳۲۴	۰/۰۰۰۰
دوگانگی وظیفه مدیرعامل	DUAL	-۱۲/۱۵۶۴۷	۰/۰۰۰۰
اندازه حسابرس	ASIZE	-۱۲/۶۳۸۲۱	۰/۰۰۰۰
اندازه هیئت مدیره	BSIZE	-۸/۷۸۶۲۶۶	۰/۰۰۰۰
سهامداران خرد	FF	-۲۷/۶۲۴۹۱	۰/۰۰۰۰
زیان شرکت	LOSS	-۱۴/۰۱۹۰۵	۰/۰۰۰۰
اندازه شرکت	SIZE	-۱۱/۷۱۶۶۶	۰/۰۰۰۰
اهرم مالی	LEV	-۱۰/۶۵۳۴۵	۰/۰۰۰۰
سودآوری	ROA	-۱۵/۱۹۱۶۷	۰/۰۰۰۰

منبع: یافته های پژوهشگر

جدول ۲ این نتایج نشان‌دهنده این است که متغیرهای پژوهش دارای مانایی بودند

۷-۲.۲. آزمون فرضیه اول

به منظور آزمون این فرضیه اول پژوهش از برازش مدل های رگرسیون لجستیک استفاده شده است. در این مدل متغیر وابسته (کیفیت کنترل داخلی) به صورت دو وجهی ظاهر می گردد و تأثیر هر یک از متغیرهای مستقل بر روی بخت کیفیت کنترل داخلی شرکت ها محاسبه می گردد. از آن جا که تخمین مدل های رگرسیون لجستیک فارغ از ماهیت داده ها انجام می گیرد، انجام آزمون های تشخیصی چاو و هاسمن ضرورت نیافته است. جدول (۳) نتایج برازش این مدل را نشان می دهد. بایستی توجه شود که همان طور که در بخش آمار توصیفی نیز تشریح شد بیش از ۸۱٪ درصد شرکت های نمونه دارای کیفیت کنترل داخلی بوده اند که در مجموع تشکیل ۶۰۵ سال- شرکت را می دهند. به این ترتیب داریم:

جدول ۳- نتایج تخمین مدل رگرسیون فرضیه اول

متغیر	نماد	ضریب تاثیر	انحراف استاندارد	آماره آزمون	معناداری
ضریب ثابت	C	۰/۱۲۷۸۴۳	۰/۰۰۹۳۳۷	۱۳/۶۹۱۵۱	۰/۰۰۰۰
استقلال هیئت مدیره	IND	۰/۰۵۵۵۵۸	۰/۰۲۱۵۲۸	۲/۵۸۰۷۷۰	۰/۰۰۹۹
اندازه حسابرس	ASIZE	۰/۱۳۲۸۶۴	۰/۰۰۸۶۱۵	۱۵/۴۲۲۸۵	۰/۰۰۰۰
اندازه هیئت مدیره	BSIZE	-۰/۱۴۱۵۲۸	۰/۰۱۶۳۵۹	-۸/۶۵۱۱۲۰	۰/۰۰۰۰
سهامداران خرد	FF	-۰/۸۳۵۶۲۲	۰/۱۹۶۲۶۱	-۴/۲۵۷۷۰۳	۰/۰۰۰۰
زیان شرکت	LOSS	۰/۰۶۲۷۳۱	۰/۰۱۵۱۴۸	۴/۱۴۱۲۲۳	۰/۰۰۰۰

متغیر	نماد	ضریب تاثیر	انحراف استاندارد	آماره آزمون	معناداری
اندازه شرکت	SIZE	۰/۰۱۶۷۹۰	۰/۰۰۲۳۲۷	۶/۱۶۵۷۷۱	۰/۰۰۰۰
اهرم مالی	LEV	-۰/۸۲۶۰۶۴	۰/۲۵۲۶۷۸	-۳/۲۶۹۲۳۵	۰/۰۰۱۱
سودآوری	ROA	۰/۰۴۶۴۹۵	۰/۰۴۰۵۴۰	۱/۱۴۶۶۳۵	۰/۲۵۱۶
ضریب مک فادن		۰/۴۴۷۴۵۰			
آماره نسبت درستنمایی		۷۲/۳۰۱۴۰			
احتمال معناداری نسبت درستنمایی		۰/۰۰۰۰۰۰			
آماره هاسمر لمشو		۳/۰۶۶۱			
احتمال معناداری هاسمر لمشو		۰/۹۳۰۱			
درصد پیش بینی صحیح مدل		۷۰/۸۸			

منبع: یافته های پژوهشگر

جدول ۳ نتایج آزمون فرضیه ۱ با توجه به سطح معنا داری جدول ۳ فرضیه اول رد نمی شود. با توجه به اینکه سطح معناداری به دست آمده برای متغیر مستقل استقلال هیئت مدیره شرکت (IND) پایین تر از خطای ۰/۰۵ می باشد، بنابراین می توان نتیجه گرفت بین استقلال هیئت مدیره و کیفیت کنترل داخلی شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران رابطه معناداری وجود دارد. بیشتر اینکه ضریب به دست آمده برای متغیر مستقل استقلال هیئت مدیره مثبت است که نشان می دهد بین استقلال هیئت مدیره و کیفیت کنترل داخلی رابطه مستقیمی وجود دارد (تائید فرضیه اول پژوهش).

نتایج به دست آمده برای متغیرهای کنترلی نشان می دهند که بین اندازه حسابرس، زیان شرکت و اندازه شرکت با کیفیت کنترل داخلی رابطه مثبت و معنادار و بین اندازه هیئت مدیره، سهامداران خرد و اهرم مالی با کیفیت کنترل داخلی رابطه منفی و معناداری وجود دارد. هم چنین، رابطه ای بین سودآوری و کیفیت کنترل داخلی شرکت ها به دست نیامد.

۷-۳.۲. آزمون فرضیه دوم

به منظور آزمون این فرضیه دوم پژوهش از برازش مدل های رگرسیون لجستیک استفاده شده است. در این مدل متغیر وابسته (کیفیت کنترل داخلی) به صورت دو وجهی ظاهر می گردد و تاثیر هر یک از متغیرهای مستقل بر روی بخت کیفیت کنترل داخلی شرکت ها محاسبه می گردد. از آن جا که تخمین مدل های رگرسیون لجستیک فارغ از ماهیت داده ها انجام می گیرد، انجام آزمون های تشخیصی چاو و هاسمن ضرورت نیافته است. جدول (۴) نتایج برازش این مدل را نشان می دهد. بایستی توجه شود که همان طور که در بخش آمار توصیفی نیز تشریح شد بیش از ۸۱/۰ درصد شرکت های نمونه دارای کیفیت کنترل داخلی بوده اند که در مجموع تشکیل ۶۰۵ سال- شرکت را می دهند. اما، با توجه به اینکه نتایج آزمون نسبت درستنمایی مدل که معناداری مدل رگرسیونی پژوهش

را می‌آزماید، نشان از سطح معناداری کوچک‌تر از خطای ۰/۰۵ و در نتیجه، معناداری کلی مدل رگرسیون لجستیک پژوهش دارد. از این رو نتایج این مدل قابل استناد بوده است.

جدول ۴- نتایج تخمین مدل رگرسیونی فرضیه دوم

متغیر	نماد	ضریب تاثیر	انحراف استاندارد	آماره آزمون	معناداری
ضریب ثابت	C	۰/۱۲۸۴۲۹	۰/۰۰۹۳۱۱	۱۳/۷۹۳۸۶	۰/۰۰۰۰
استقلال هیئت مدیره	IND	۰/۰۴۴۴۳۷	۰/۰۲۱۴۴۶	۲/۰۷۲۰۳۷	۰/۰۳۸۳
دوگانگی وظیفه مدیرعامل	DUAL	-۰/۲۴۷۸۱۷	۰/۰۴۳۵۲۵	-۵/۶۹۳۷۲۰	۰/۰۰۰۰
استقلال هیئت مدیره* دوگانگی وظیفه مدیرعامل	IND*DUAL	-۰/۶۱۵۵۰۰	۰/۰۷۸۱۲۳	-۷/۸۷۸۶۰۷	۰/۰۰۰۰
اندازه حسابرس	ASIZE	۰/۱۲۹۶۷۵	۰/۰۰۸۵۸۹	۱۵/۰۹۸۴۳	۰/۰۰۰۰
اندازه هیئت مدیره	BSIZE	-۰/۱۴۸۶۸۸	۰/۰۱۶۳۱۶	-۹/۱۱۳۲۸۱	۰/۰۰۰۰
سهامداران خرد	FF	-۰/۹۲۵۷۱۱	۰/۱۹۵۷۵۶	-۴/۷۲۸۸۹۳	۰/۰۰۰۰
زبان شرکت	LOSS	۰/۰۶۱۲۵۲	۰/۰۱۵۰۹۱	۴/۰۵۸۷۶۴	۰/۰۰۰۰
اندازه شرکت	SIZE	۰/۰۱۷۱۸۴	۰/۰۰۲۷۱۵	۶/۳۳۰۳۴۴	۰/۰۰۰۰
اهرم مالی	LEV	-۰/۶۵۳۷۰۴	۰/۲۵۳۳۶۵	-۲/۵۸۰۰۸۵	۰/۰۰۹۹
سودآوری	ROA	۰/۰۴۱۸۴۷	۰/۰۴۰۴۱۶	۱/۰۳۵۴۱۸	۰/۳۰۰۵
ضریب مک فادن		۰/۴۵۴۰۲۷			
آماره نسبت درست‌نمایی		۷۸/۱۶۴۲۳			
احتمال معناداری نسبت درست‌نمایی		۰/۰۰۰۰۰۰			
آماره هاسمر لمشو		۹/۱۳۶۵			
احتمال معناداری هاسمر لمشو		۰/۳۳۰۹			
درصد پیش بینی صحیح مدل		۷۱/۰۷			

منبع: یافته‌های پژوهشگر

جدول ۴ نتایج جدول نشان‌دهنده عدم رد فرضیه ۲ می‌باشد. با توجه به اینکه سطح معناداری به دست آمده برای متغیر تعدیل گر استقلال هیئت مدیره دوگانگی وظیفه مدیرعامل شرکت (IND) پایین‌تر از خطای ۰/۰۵ می‌باشد، بنابراین می‌توان نتیجه گرفت دوگانگی وظیفه مدیرعامل دارای اثر معناداری بر رابطه بین استقلال هیئت مدیره و کیفیت کنترل داخلی شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران می‌باشد. بیشتر اینکه ضریب به دست آمده برای متغیر تعدیل گر استقلال هیئت مدیره دوگانگی وظیفه مدیرعامل منفی است که نشان می‌دهد اثر دوگانگی وظیفه مدیرعامل بر رابطه بین استقلال هیئت مدیره و کیفیت کنترل داخلی شرکت‌ها معکوس است (تائید فرضیه دوم پژوهش).

نتایج به دست آمده برای متغیرهای کنترلی نشان می دهند که بین اندازه حسابر، زیان شرکت و اندازه شرکت با کیفیت کنترل داخلی رابطه مثبت و معنادار و بین اندازه هیئت مدیره، سهامداران خرد و اهرم مالی با کیفیت کنترل داخلی رابطه منفی و معناداری وجود دارد. هم چنین، رابطه ای بین سودآوری و کیفیت کنترل داخلی شرکت ها به دست نیامد.

۸. نتیجه گیری، محدودیت ها و پیشنهادها

نتایج به دست آمده برای فرضیه ها نشان می دهد که:

فرضیه اول: بین استقلال هیئت مدیره و کیفیت کنترل داخلی شرکت رابطه معناداری وجود دارد.

در ارتباط با یافته های مربوط به فرضیه اول پژوهش می توان این استدلال را ارایه داد که مدیران غیرموظف عضو هیئت مدیره شرکت ها دارای ویژگی های خاصی هستند که می تواند بر فعالیت های عملیاتی و گزارشگری مالی شرکت ها اثرگذار باشند. به طور نمونه این گروه از مدیران دارای دسترسی به منابع مالی خارجی بالاتری هستند که می تواند ریسک تامین مالی خارجی شرکت ها را کاهش داده و با کم کردن هزینه های تامین مالی خارجی و هزینه سرمایه سهام، به مدیران برای سرمایه گذاری در پروژه های مختلف اطمینان لازم را ارایه دهد. از سوی دیگر، مدیران غیرموظف عضو هیئت مدیره شرکت ها دارای دسترسی بالاتری به منابع اطلاعاتی بوده و دانش لازم و کافی برای کنترل فعالیت های شرکت ها از جمله فعالیت های گزارشگری مالی را دارا هستند. در نتیجه، با افزایش درصد مدیران غیرموظف در هیئت مدیره، نظارت و کنترل بیشتری بر فعالیت های شرکت ها شده و در نتیجه کیفیت کنترل داخلی شرکت ها بهبود پیدا می کند. این یافته ها سازگار با نتایج پژوهش خلیف و ساماها (۲۰۱۹) است.

فرضیه دوم: دوگانگی وظیفه مدیرعامل دارای اثر تعدیلی بر رابطه بین استقلال هیئت مدیره و کیفیت کنترل داخلی شرکت می باشد.

در ارتباط با یافته های مربوط به فرضیه دوم پژوهش بایستی اشاره شود که دوگانگی وظیفه مدیرعامل دارای ویژگی های متفاوتی است. به طور نمونه با افزایش دوگانگی وظیفه مدیرعامل، کنترل مدیران عامل بر فعالیت های شرکت ها بیشتر می شود و در نتیجه آنها احتمالاً تلاش می کنند تا تصمیمات شخصی بیشتری اتخاذ کنند که این موضوع همراه با کاهش افشای اطلاعات و افزایش عدم تقارن اطلاعاتی است. در واقع مدیران از این افزایش عدم تقارن اطلاعاتی برای بهره گیری منافع شخصی بهره می گیرند که این امر در نهایت منجر به افزایش خطاهای آنها و کاهش کیفیت کنترل داخلی شرکت ها می شود. از سوی دیگر، با افزایش قدرت مدیران، آنها می توانند نظارت بیشتری بر فعالیت های گزارشگری مالی اتخاذ نمایند و با دستکاری صورت های مالی به اهداف شخصی خود دست پیدا کنند که تمامی این موارد در نهایت می تواند منجر به کاهش کیفیت کنترل داخلی شرکت ها شود. این یافته ها سازگار با نتایج پژوهش خلیف و ساماها (۲۰۱۹) است.

پژوهش های علمی و تجربی غالباً با محدودیت هایی مواجه است که به ثبات و روایی یافته های پژوهش لطمه می زند و تعمیم پذیری آن را دچار مشکل می سازد. توجه به این محدودیت ها می تواند ذهن خواننده را

در برداشت از نتایج و تعمیم آن به نتایج مشابه، آماده سازد. پژوهش حاضر نیز از این موارد مستثنی نبوده و از جمله محدودیت های حاکم بر آن می توان به موارد زیر اشاره نمود:

- از جمله محدودیت هایی که می تواند بر نتایج پژوهش حاضر اثرگذار باشد می توان به اثر صنعت بر ارتباط بین متغیرها اشاره کرد. با توجه به اینکه تفاوت صنایع در مدل های پژوهش مورد سنجش قرار نگرفته است، بنابراین نتایج پژوهش در صورت ورود متغیر صنعت می تواند متفاوت باشد.
- علاوه بر این، وجود تورم سبب می شود تا اطلاعات صورت های مالی نتوانند وضعیت مالی و نتایج عملکرد شرکت ها را به نحو درستی نشان دهند، بنابراین با در نظر گرفتن اثر تورم ممکن است نتایج متفاوتی به دست آید.

۱) با توجه به نتیجه به دست آمده برای فرضیه اول پژوهش پیشنهاد می شود سرمایه گذاران، تحلیل گران و کلیه استفاده کنندگان از نتایج پژوهش حاضر در بررسی وضعیت کیفیت کنترل داخلی شرکت ها به نقش اعضای غیرموظف و اثر مثبتی که آنها بر کیفیت کنترل داخلی دارند، توجه بیشتری نمایند و آن را در تحلیل های خود لحاظ نمایند.

۲) با توجه به نتیجه به دست آمده برای فرضیه دوم پژوهش پیشنهاد می شود شرکت ها به منظور بهبود در کیفیت کنترل داخلی تلاش نمایند تا جایی که امکان دارد از مدیرانی با نقش های دوگانه در هیئت مدیره خودداری کنند و برای پست های مربوطه از دو مدیر بهره گیرند.

فهرست منابع

- اسکندری، هادی، ناظمی اردکانی (۱۳۹۶) بررسی رابطه میان دوگانگی وظیفه مدیر عامل، استقلال هیئت مدیره و مالکیت نهادی سهام (کارهای راهبری شرکتی) با مضیقه مالی در شرکت های با فن آوری بالا، هفتمین کنفرانس بین المللی حسابداری و مدیریت با رویکرد علوم پژوهشی نوین، تهران.
- مسعود سعیدیان، سعیدی، اشرفی (۱۳۹۹) نقش واسطه گری کارآفرین در حکمرانی شرکتی و بهبود عملکرد مالی، فصلنامه اقتصاد مالی، سال چهاردهم / شماره ۵۰ / بهار ۱۳۹۹، صفحه ۱۷۱ تا ۱۹۰.
- امینی، هادی، نوروزی (۱۳۹۹) بررسی تاثیر هیئت مدیره بر حق الزحمه حسابرس با نقش دوگانگی وظیفه مدیرعامل، ششمین همایش ملی پژوهش های نوین در حوزه علوم انسانی، اقتصاد و حسابداری ایران، تهران.
- بجستان زاده، اعظم، محمودی، فیل سرائی (۱۳۹۹) آیا یکپارچگی شرکت باعث افزایش کیفیت کنترل داخلی میشود. اولین کنفرانس بین المللی چالش ها و راهکارهای نوین در مهندسی صنایع و مدیریت و حسابداری، ساری.
- پورفلاح، هاشم، ابراهیمی (۱۳۹۸) ارتباط پویا بین دوگانگی وظیفه مدیرعامل و عملکرد شرکت: نقش تعدیل گر استقلال هیئت مدیره در شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. چهارمین کنفرانس ملی در مدیریت، حسابداری و اقتصاد با تاکید بر بازاریابی منطقه ای و جهانی، تهران.

- حسینی، سید رسول، گواه (۱۴۰۰) بررسی رابطه بین حاکمیت شرکتی و ویژگی های حسابرسی. دومین کنفرانس بین المللی چالش ها و راهکارهای نوین در مهندسی صنایع و مدیریت و حسابداری، دامغان.
- دومهری، محمد، مهدوی (۱۴۰۰) تاثیر مولفه های حاکمیت شرکتی بر هزینه نمایندگی مدیران و تیمهای مدیریتی در شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. هشتمین کنفرانس بین المللی ترفندهای مدرن مدیریت، حسابداری، اقتصاد و بانکداری با رویکرد رشد کسب و کارها.
- رضایی پشته نویی، یاسر، غلامرضا پور (۱۳۹۶) بررسی تاثیر اندازه هیئت مدیره و دوگانگی وظیفه مدیرعامل بر مربوط بودن ارزش اطلاعات حسابداری. دومین کنفرانس سالانه اقتصاد، مدیریت و حسابداری، اهواز.
- سرای، علی، ایمنی (۱۳۹۶) بررسی رابطه استقلال هیئت مدیره، سهامداران نهادی، دوگانگی وظیفه مدیرعامل و حق الزحمه خدمات حسابرسی. همایش ملی پژوهش های حسابداری و مدیریت با رویکرد کسب و کارهای نوین، تنکابن.
- طاهری عابد، رضا، دولتی (۱۳۹۹) بررسی تاثیر کیفیت کنترل داخلی بر خطای ارزشیابی سهام. اولین کنفرانس بین المللی چالش ها و راهکارهای نوین در مهندسی صنایع و مدیریت و حسابداری، ساری.
- قربانی، رضا (۱۳۹۹) بررسی تاثیر ساختار مالکیت بر کیفیت کنترل های داخلی شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. پنجمین کنفرانس بین المللی پژوهشهای نوین حسابداری، مدیریت و علوم انسانی در هزاره سوم، کرج.
- مهدی ذوالفقاری و سیدعلی واعظ و محمد خدامرادی (۱۴۰۰) بررسی و ارائه الگوی تاثیر ارتباطات سیاسی و حاکمیت شرکتی بر عملکرد بانکها در شرایط بروز بحرانهای مالی، فصلنامه اقتصاد مالی، سال پانزدهم / شماره ۵۵ / تابستان ۱۴۰۰، صفحه ۱۹۱ تا ۲۱۵.
- حامی فلاح حمیدی، فغانی ماکرانی، ذبیحی (۱۴۰۰) ارتباط بین قدرت و بیش اطمینانی مدیران و گزارشگری متقلبانه، فصلنامه اقتصاد مالی، سال پانزدهم / شماره ۵۴ / بهار ۱۴۰۰، صفحه ۳۷۹ تا ۴۰۰.
- علی کرلو، شاه ولی زاده (۱۴۰۱) تاثیر رقابت بازار محصول بر کیفیت داخلی با تاکید بر نقش اجتماعی هیئت مدیره. فصلنامه چشم انداز حسابداری و مدیریت، دوره ۵، مهرماه ۱۴۰۱، شماره ۶۴، ص ۱۴۷-۱۲۲.
- Cudbury, A., (1992). The financial aspects of corporate governance. London Gee.
- Davidson, R., J. Goodwin-Stewart and P. Kenta (2005). Earnings and Structures Governance "Internal Management." Accounting and Finance, Vol. 45, PP. 241-267.
- Dy. (2005). provides a comprehensive set of twelve corporate governance features to measure the different dimensions of corporate governance.
- Ingle, C. B. & Vanderwalt, N. T. (2003). The strategic board: The changing role of directors in developing and maintaining corporate capability. Corporate Governance: An International Review, 9(3), 174-185.
- Kamarudin, K. A., Ismail, W. A. W., & Samsuddin, M. E. (2015). The influence of CEO duality on the relationship between audit committee independence and earnings quality. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 65, 919-924.
- Khelif, H., & Samaha, K. (2019). Board independence and internal control quality in Egypt: does CEO duality matter?. International Journal of Law and Management.

- Lin, C., Ma, Y., Malatesta, P., Xuan, Y., (2011). Ownership structure and the cost of corporate borrowing. *Journal of Financial Economics* 100, 1–23.
- Marrakchi, C. S, B. Jean, C. Lucie (2004), " Corporate Governance and Earning anagement." available at [www. SSRN.com/abstract=275053](http://www.SSRN.com/abstract=275053).
- Pang, R. (2021). Rethinking the feasibility of using quality control materials with metrological traceability for internal quality control purposes.
- Rashid, A. (2018). Board independence and firm performance: Evidence from Bangladesh. *Future Business Journal*, 4(1), 34-49.
- Rechner, P.L., Dalton, D.R. (1991). CEO Duality and Organizational Performance: A Longitudinal analysis. *Strategic Management Journal*, Vol. 12, No. 2. PP 155-60.
- Rohyati, Y., & Suropto, S. (2021). Corporate Social Responsibility, Good Corporate Governance, and Management Compensation against Tax Avoidance. *Budapest International Research and Critics Institute (BIRCI-Journal): Humanities and Social Sciences*, 4(2), 2612-2625.
- Simpson, W. G., & Gleason, A. E. (2016). Board structure, ownership, and financial distress in banking firms. *International Review of Economics & Finance*, 8(3), 281-292.
- Wang, Y. F., & Huang, Y. T. (2017). The impact of internal control quality on CFO turnover. *Asian Journal of Finance & Accounting*, 5(1), 334.

Investigating the moderating effect of CEO duality on the relationship between board independence and internal control quality

Hamid Reza Habibi¹

Received: 17/ October /2025 Accepted: 16/ December /2025

Abstract

The purpose of the research is the moderating effect of dual duties of the CEO on the relationship between the independence of the board of directors and the quality of internal control. First, the relationship between the independence of the board of directors and the quality of the internal control of the companies was examined, then the moderating effect of the dual role of the CEO on this relationship. Also the effect of auditor size, board size, minority shareholders, company loss, company size financial leverage and profitability variables were controlled in the regression model. 153 companies were analyzed. result is that: There is relationship between the independence of the board of directors and the quality of the company's internal control. The duality of the role of the CEO has an effect on the relationship between the independence of the board of directors and the quality of the company's internal control.

Key words: Dual duty of the CEO, independence of the board of directors, quality of internal control, regression model, stock exchange.

Classification jel: I22, M42, M41

¹ Department of Accounting, ShR.C, Islamic Azad University, Tehran, Iran (Corresponding author).
hamidreza.habibi@iau.ir